

nad dolino predremo meglo in pod nami slepeče zašije cel .Bohinjski zaliv¹. V tihem jesenskem miru uživamo na Krstenici, ki je že vsa samotna - trava je poglela in macesni že dobivajo rumen nadih. Po celem grebenu prek Stogov do Škednjovca jo potegnemo - vedno najdeš kakšen nov, lep prehod in povežeš vrhove v čisto novo pot. Spustimo se v samotno Mišeljsko dolino. Dan se že nagiba v večer, ki zdaj, jeseni, pride kar malce prehitro. V Vojah že v mraku nabere mo še nekaj gob, da bo zvečer še malo dela z vlaganjem.

Nizki oblaki visijo nad Gorenjsko in sneg sega vse do dolin. Le ob pobočjih martuljških gora se razliva nenavadna modra svetloba. Prek Jasenov gazimo na Zaprete. V gozdu se iz megle pojavita oče s širokokrajnim klobukom in sin. Ženeta eno od izgubljenih ovac - prizor, ki me spomni na Kekca. Precej visoko nad Belim potokom, v temačnem smrekovem gozdu, se modra barva prelije v oranžno in končno spre-

meni v zlato rumeno - oblaki se raztrgajo in z vrha Martuljškega Vršiča v jasnem dnevu zremo v temačno dno Za Ak in v bele, zasnežene stene nad njim. Sneg je ves potresen z rumenimi iglicami macesnov, ki se ravno osipajo. Prozorna svetloba se razliva po gubah snega in ustvarja barve, ki jih ne zna narisati noben slikar.

In na koncu, zadnjo nedeljo v letu, smo Urška, Mojca in jaz, kot v nekdanjih časih sama z Mojco, odkorakali v belem zimskem dnevu do globoko zasnežene Ruske kapelice pod Vršičem. Tri desnice so prijele za vrv, v treh srcih so se zganile dobre želje za prihajajoče leto in zvonček je zapel v zimski mir. Ni se še umiril zvoneči zrak, ko so oči že ušle v sončno Robičje, potovale prek doline do mehkih, belih pobočij Špika, se zazrle v mogočni zid Škrlatice in se polne novih sanj vrnile v tih gozdiček pred kapelico. Usedli smo se na sanke in oddrveli v dolino. Prisojnikova senca se je vse bolj daljšala. Padal je zastor za minulim letom.

ŽIVLJENJE PIŠE ŽALOSTNE IN LEPE ZGODBE

ČEPOVANSKE VRŠE

RAFKO TERPIN

Na Čepovanska Vrata sem pripihal s Slapa ob Idrjici. Motovilasta steza me je ogrela. Dneva še ni. Le srnjad me je prehitela.

Jutro je hladno, v osoji spi Čepovanski dol, v gozdu domuje tema.

Ubrišem jo po grebenu levo. Poti hitro zmanjka. Na vlažnem listju trpe gležnji. Proti Idrjici se spuščajo prepadi, tu in tam skalnati sopoti. Veliko je polomljenega, že gnilega lesa.

Jesen. Krnovo prebujanje. Pod raznesenimi temnimi rjuhami rdečijo vmesni prostori. Zgodaj zasneženi vrhovi.

Skozi les se lovijo bukove sence. Opletam po spolzkem.

Zgoraj so stare senožeti. Visoki osat obtresa srebrno semenje. Koprive v vrtovih. Duh bukovnega gozda se drži tal. V senci straši ostanek gnile kope.

Pa naletim na prvo, v travo uhojeno sled, stezico. Je človeška? Toliko kot živalska, si odgovarjam.

Mimo brez je nekaj korakov do bližnje Skopice (863 m). Tu podahnem. Oči vržem naokrog. Jutro se je dopolnilo. Le kdaj? V jutranje nedoločljivo plavo se buče doline, nekaj mrzle megle se tišči k dnu. Topli, poraščeni kovki se drug drugega držeč skokoma bližajo Idrjici, zadnji v navezi je Prvejk. Že kar nerodno se je ustopil

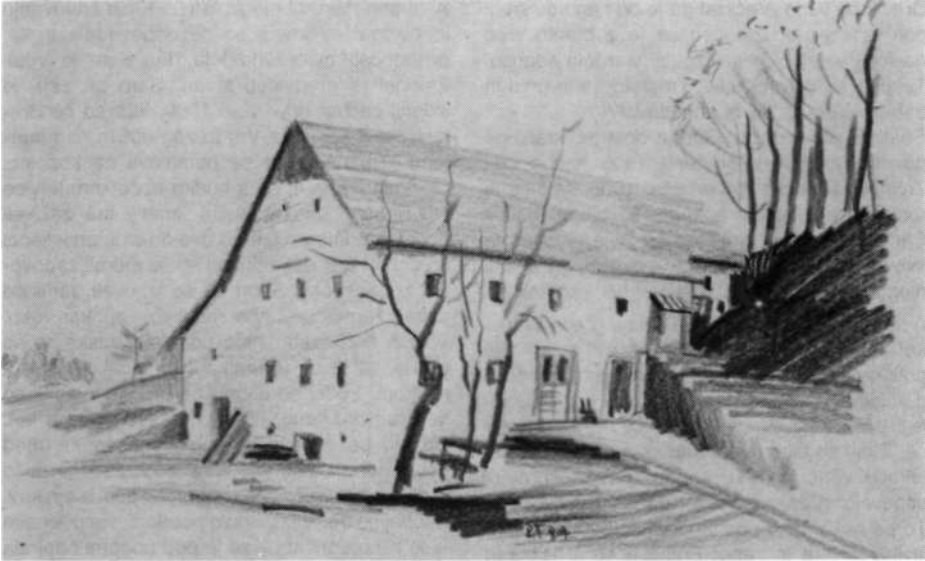
med Idrjico in Trebušico. Kar kimam z glavo, ko sledim kucljem do Podkoritarja.

Pogled je dvojen in nedeljen obenem. Doline nekam vodijo (...želje in korake! mi šepeta duša). Pod nogami občutim Idrjico, Hotenjo in Trebušo. Iz njihovega droba rastejo gladki in v nebo raztepeni bregovi; nekdanji trpeči domovi so pripeti v njih. Nekaj više so doma vzdihni: Kuk (620m), Rovt, Lokvarski vrh (1079m), Hudournik (1148 m), Poldanovec (1299 m), Zeleni rob (1334 m). Vsi se že dajejo z nebom. Globoko se pogrezajo sinjine; v njih je najti vsega, česar ni spodaj. Pohlepno ali zadržano se lahko v izčiščenost poda oko, tam je samoten mir, prostranost, tam so v rožni venec slučajno nalovljena srečanja, tam je prijaznost obpotnega nasmeha. Ko bi bilo le to! Kakšna škoda, da se misel plete in plete! Kako odpočito bi bilo kdaj nehati, obstati v brezvetrju! Nedosegljive so želje. In vsak zlat trenutek se spridi.

VSE JE BOŽAJOČE TIHO

Preden zahladi, vstanem. Breze so v bližini, nekaj smrek. Ruj rdeči. Pod steno se vije vražja steza skozi Kozjek. Strašno me vleče, da bi se spustil po njej. Pojdimo! Ala, auf! slišim očetovo spodbudo.

Star kmečki svet se je potaknil in potuhnil med vzplamtele krošnje. Kamnita ograda in poti še

Rafko Terpin: Prvi Lukov dom na Čepovanskih Vršah; risba s svinčnikom

trmarijo. Se je viden ostro v gozd obrisan travnik. Malinovje. Koprive. Steza se na kratko dvigne. Male Čepovanske Vrše so zaselek treh strtih domov, največja je bila Šuletova domačija. Spomenik partizanskemu okrevališču (1942 do 1945) obraščajo šipkovi grmi. Trave so stare, stari kave. Zeleno se skozi zlato le težka pririne. Na jesen se tod v blagovnočje odmaknjene tišine zapeljejo barve; bel zid za koprivami, pod bezeg zatlačen vodnjak (1862), z listjem nasuta pot in travnik, v sinje štrleče črne smreke, le kateri vodi namenjeno korito, z rdečimi plodovi popikane sledi v nebo.

Vse tiho je. Božajoče tiho. Sedem za kratek čas na rob poti.

Po planoti je speljan trden voznik. V gozdu so vkopani sledovi zadnje vojne. Levo se pod hladne škrbine divje pogreza Kozjekova grapa, desno se pod potjo zaraščene gmajne menjava jo z visokim gozdom. Senca visi v čepovansko dolino. Ceste ni videti. Nekaj odmaknjenih glasov.

Na odprtem se prek prepadov razpno Velike Čepovanske Vrše. Travnik je reven, zamejen. Pašnik, po robovih leskovi šopi, brinje, krevlja-ste smrečice. Cvekarja branijo debele bukve (pa je vseeno zlezal vase). Tu, že bolj nad Trebušo, Idrijca se je stisnila ob stran, nebesa na vsa usta požirajo naš prehlajeni svet. Povsod razvidna kmečka skromnost zastira drage grape in poti iz njih. Stari obrazi žde v razdrtih oknih, nekdo se s koso ogiblje kamnu, živina se oglašja, v vodnjaku (1847?) na plavajočem plohu čepi premrla žaba. Me begajo prividi?

Za Cvekarjem je podrt tudi Brezavšček, a še

zmeraj sta soseda. Manjša poslopja so že poskrila svoje kamne. Stara mahovnata štirna je zakopana pod tepko. Od tam, prek grbaste-ga, z redkim grmovjem posejanega sveta, zagledam edini še ohranjeni dom na planoti - Lukov dom. Streha se še zdi rdeča, zid je bel in ni bel, okna trosijo prijaznost, v ograjenem vrtu je čez leto nekaj zraslo. Ob hiši sta klopca in gartelc. Pod oknom. Na sončku, če je ali če ga ni.

ZGODBA LUKE BREZAVŠČKA

Luka Brezavšček! Njegova zgodba (kako plehko!) se me dotika z vso kožo, odkar jo poznam.

Revše je bil nezakonski sin Brezavščkove hčere, skupaj z materjo sta sramotila pošteno hišo in vse Vrše. Davnega 1875. leta so se zato do nje trdo obnašali. Otroka je redila zgolj od svojih ust, saj prav zanj Vrše niso poklanjale. A mati je imela hudo srečo, kljub vsemu, fant je bil dober in od sile trdnega značaja. Čutim, da ga ji je bilo lahko vzgojiti v mladeniča, ki je, bogaboječ sicer, vedel, kaj ga v življenju čaka, a ni nikoli okleval in celo zamerljiv ni bil.

Že s šestnajstim letom je šel z materinim žegnomo iskat dela. Ustavil se je pri železnici. Zanj je šel prav na Ogrsko podirati hraste. Bil je pridn, vztrajen in varčen, pravijo... Delo je pošlo in vrnil se je na Vrše. Vrnil se je močan, s prihranki. Brezavščkovi so ga zdaj bolj obrajtali. Zagnanemu mladcu so odstopili (ali prodali?) nekaj sveta. Kakšno leto po prelomu stoletja se je sam lotil zidati hišo, pošteno, veliko, zidano hišo. Njegov hrbet je preстал vsa bremena. Želja - biti na svojem! - ga je neznanško spodbujala. Čez dan je zidal, tovoril, tesal, ponoči se je podajal v Trnarsko grapo pod

Drnulk po vodo. Večkrat ga je od naporov sredi poti zmanjkalo, izmučen se je z brenoto vred naslonil v grivo in se izgubil v trdem spancu. Takega so potem našli. Trmasto se je gnal in peharil. Kdo ga ne bi občudoval?

Spal je pri sosedu Gabru onstran kratkega gozda. Vmes se je še ženil. 1905. leta je vzel Zrčinovo Francko iz Trebuše. 1906. se jima je rodil Lojze, dve leti pozneje so bili ob hčerki Frenčki že prava družina. Luka je prihajal na svoje. Sonce je slednji dan posebej grelo tudi njegov dom. Najbolj zlati so bili popoldnevi.

A se je začelo zapletati kar doma. Žena Francka, doma ob Trebuši (blizu Krta) in stari vaški poti (po grapi), je bila iz otroštva vajena zgodnjih pomladi, popotnikov ki so prinašali novice, sadja in obilja vode. Vrše pa niso bile nikoli radodarne. Zime so bile dolge in trpke, pomladi pozne, tekoče vode ni bilo, sadno drevje skoraj ni uspevalo in živ krst se ni pomujal gor k njim. To pa ne! V tako pustem kraju človek ne more živeti, le hira in vene. Francka se je jezila in kujala. Otresala, bi se reklo.

TRAGEDIJA V ŠČURI

Luka je kajpak videl, koliko je ura. Trpel je, to se ve. Mlef je v sebi, jo deval nazaj. A ni pomagalo. Kdo ve katerega brezupnega dne se je odločil, da odpelje družino stran, če se bo pokazala priložnost. Družino, ki je njegova preganjana mati nikoli ni imela, je hotel po vsej sili rešiti in ohraniti. Bila mu je sveta, rajši se je želel odgovdati prigaraneu domu in svojim žuljem. Bi dejanju ne mogli reči: Zatajiti del sebe? Trenutek je bil tragičen (spet ga občudujem).

Kako se je razpletlo? Nenavadno. 1904. leta je v Ščuri (približno 460 metrov nad morjem) na trebušarski strani zagorelo. Po nesrečnem naključju (bi smeli dolžiti domačo mačko?) se je stara hiša s slamnato streho, s freskama iz leta 1800 in sončno uro iz 1791 namenila zapustiti trebušarsko obličje. Močna Trušnovčeva družina s trinajstimi otroki je obupno zaječala. Gospodar se je takoj zapregel, da bi rešil dom. Zadolžil se je pri Čepovanskem mogočniku Kafolu, ki je takrat premogel poleg velikega posestva še žago, gostilno in trgovino. Pri njem je zastavil hišo in lepši del sveta. Po obnavljanju je upal, da bo dolg in obresti upal povrniti v dveh letih, kot je govorila pogodba. A ni zneslo. Po dogovorjenem roku je dal Kafol hišo in svet naprodaj. (Kako hladno je mogoče pripovedovati!)

Luka je bil o Ščuri seveda poučen. Prodal je svoj dom trdemu človeku, imenovanemu Ta želez. Potlej je ugodil svoji Francki in kupil Ščuro, s tem rodovitnejši svet, tekočo vodo, prijaznejše pomladi, obilo sadja in manj puščobno sososko.

A zaman. Miru ni moglo biti... Kljub žrtvovanju in nikogaršnji krivdi so se napovedala trpka, priljudnosti okleščena leta. Luka se je vdal. Zmogel je predvideti stvari. Sam pri sebi je sklenil zdržati prav vse. 1909. leta so se Brezavščkovi spustili z Vrš (okrog 900 m nad morjem). Trušnovci so se pomaknili na kozolec. Obzidali so ga in se s hudim občutkom krivice stisnili vanj. Na mogočni kmetiji sta zaživeli (kako neprimeren izraz!) dve družini: priseljenci so dobili lepši del, domači so se morali zadovoljiti z ostankom. Spori so se rojevali sami od sebe, zaradi piškavih mejnikov ali kar tako. Včasih so besede silno udarile. Ženske so se penile, Luka se je umikal in molčal. Miril je z molkom. Potlej so utihnili še drugi, izogibali so se drug drugemu, tiščali nos vsak v svoj kot. Upanje so vzbujali otroci. Oboji so se med seboj dobro razumeli, zdrahe odraslih jih niso v živo zadevale. Med njimi ni bilo mejnikov. Skupaj so doživljali svetle pomladi, vsem enako - so bili prepričani - se je pod nogami odpirala sončna trebušarska dolina.

KONEC KOT V PRAVLJICI

Prvi trije Trušnovčevi so se kmalu osamosvojili: Janez je šel z osemnajstimi z doma, sestri sta se srečno oddali v Idrijo pri Bači. 1914. leta so Janeza vpoklicali, tedaj mu je Lukova žena skrivaj dala na pot salamo, steklenico sadjevca in pol hleba kruha. Izginil je v zdvijanjem svetu: Odesa, Galicija, Karpati, je bilo še slišati. Od tam naprej sta bila le še molk in strašna tišina. Doma so obupavali, do obisti so ga pogrešali. V Trebuši so ga celo že proglasili za mrtvega. A neke trde noči 1918. leta ga je, še pravkar spretnega hlapca na ruskem kulaškem posestvu, sprejela domača Trebuša k sebi. Pritaval je bradat, po rusko napravljen, s kučmo, nespoznaven. Sredi noči ga je po neznanu cesti gnalo v Ščuro. Pred molčečo črno hišo, pravijo, se je v nenadnem strahu ustavil. Je živa? So doma? Je po vojni noriji sploh še kaj življenja? Naslonil se je ves izčrpan na omet in poslušal, poslušal. Čez čas se je oglasila, da mu je v srce odleglo: njihova stara, domača stenska ura. Dala je glas od sebe! S svojo dobrotljivo čudjo vred se je Janez zavlekel na listnik. Prav sladko ga je pobralo. Kakšen praznik! Kakšen dan se je obetal!

Frenčki je bilo 1914. šest let. Očeta Luko in sosedovega Janeza si je sposodila vojska. Vojaki so posedli hišo, vsa dolina je bila polna ruskih ujetnikov, ki so v grozi in obupu gradili novo cesto čez Drnulk na Čepovan. Grdobija avstrijskega oficirja, ki so ji bile priča otroške oči, je zasekala nikoli zaceljeno rano. Le kakšno otroštvo je bilo to!

A čez leta, Trebušica se je kar iskrla v tesneh, sta se ista Trušnovčev Janez in Brezavščkova

Frenčka, ona iz hiše, on s kozolca - vzela. Dolgoletna prijateljska bližina se je sprevrgla v nekaj novega. Z njuno poroko, ki običajno zaključuje tisti najbolj ustvarjalni del človekove ljubezni, so bila vsaj delno pokopana stara navzkrižja. Si je Ščura oddahnila?

Ne, ni me bilo takrat v Ščuri, da bi se veselil z njimi. Tudi Vrše me niso videle.

Danes me le zgodbe obletavajo. Izpod tepke se mi razpira Lukovo življenje.

SPOKOJNA TREBUŠARSKA DOLINA

Plitve dolinice suho tečejo na rob ozke planote, grbine je oparil prvi mrz. Brinovi grmi črnijo v odrevenelo gluhoto. V sivino ležeta Porezen in Kojca pred njim. Nekam v Rodico se pode

hladni grebeni. Boljša pot se podaja na Drnulk (761 m). Nekam skrito se od Lukove hiše (Pri ta železnem) podaljša voznik v gozd proti Gabru. Tja stopiva z Zrčinovo Francko. Pod sesuto hišo se bova sklonila mimo betežnih jablan pa ob robu koprivastega travnika, ne prav daleč. Pretaknila se bova skozi obraščeno luknjo v plotu in se po zelo vrtoglavi stezici spustila v njeno Ščuro. Luka, Luka, kolikokrat ste se vračali sem gor na rodne Vrše? Malokrat? So vam kot nedoseženo obležale v srcu, kot kazni za greh, ki ni bil storjen?

Pretiho, prespokojno leži trebušarska dolina. Dopuščeno mi je, da vidim in slišim, kar hočem videti in slišati. Kako moja je ta trpka jed! Miru, miru, se zdi, ne bi nikoli zmanjkalo.

Kolikokrat se človeku le zdi!

GORE SO TUDI POZIMI KAR PRECEJ ŽIVAHNE

PEHANJE - ZA VSAKO CENO?

MIHA VELKAVRH

M. Frantar in J. Rozmanu

*sem
in bil sem
in bom
in zato sem več
od pozabljanja,
neizmerno več
od zanikanja,
neskončno več
od nič*

*Nikoli
ne bom prenehal biti.
Nikoli.
Amen«
(E. Kocbek: Molitev)*

Lep konec tedna, prvi pravi, majski, sončen vikend. Petek pozno popoldne je, stojim na Kongresnem trgu, na zborovanju za samostojno Slovenijo. Ni veliko ljudi, še daleč ne toliko, kolikor je naslednji dan pisalo v časopisu. Stojimo kot v tistem vročem julijskem poldnevu na Roški s prahom pločnikov v ustih. Čakamo, kot da smo tu že od vekomaj - v mrazu, vročini, dežju. Velike stvari se dogajajo na skrivaj, zato je tako malo ljudi, si rečem in se spomnim pesnika.

TRENIRANI DIRKAČI

Ko vozim proti Gorenjski, mi je nekako čudno. Kot da mi je neka stvar na srcu, pa sam ne vem, kaj je to. Sonce zahaja za gorami in si mislim: pogledj, kako čudovita je ta zemlja, petek

zvečer je in grem v hribe, še vse je pred mano in je čisto drugačen občutek kot na primer v nedeljo zvečer. Otroci so se veselo igrali in podili s prijatelji, ko sem odhajal. Prav nič ni manjkalo, pa mi je vseeno nekaj ležalo na duši. Kot da bi jih rad vzel s sabo in tudi Mirjano, da bi bili skupaj, ampak ko bi bili z mano, ne vem, ali bi bilo to potem tisto, kar bi me sprostilo. Pridem v Tamar, ko je še čisto dan. Tako rad imam ta čas do kresa, ko se dan daljša, ko je ura devet, ko se pogovarjamo pred kočico in je svetlo.

Noč je nemirna. Kar naprej se zbudim, čimprej mislim vstati in bojim se, da bi zaspal. Ko se zadnjič zbudim, še ni štiri. Hitro vstanem in spakiram kramo, smuči navežem na nahrbtnik in ob prvem jutranjem svitu krenem proti Kotojemu sedlu. Morda bom poskusil tudi na Jalovec, si rečem. Malo se lovim po temi, a kmalu sem že na snegu in sopiham navkreber. Sneg ni preveč trden, malo se vdira, a ne preveč. Na vzhodu sili na dan sonce, megle v ozebniku delujejo skoraj strašljivo. Višje sem, bolj je sneg mehak in korak počasnejši. Vsaka stopinja je globlja in precej močji je potrebno, kajti nahrbtnik s smučmi je težak.

Za seboj zagledam ljudi, ko se bližam robu pod sedlom, a zadnja strmina mi vzame veliko časa. Ko naslednjič pogledam nazaj, so samo še nekaj metrov za mano. Čudim se, kako so zmogli tako hitro, potem pa vidim, da imajo turne smuči in pse.

Za robom ob razmetanih velikih skalah si oddahnem in potegnem iz čutarice, prišleki pa gredo mimo in čez čas jih že zagledam na vrhu sedla. Za njimi pa prihajajo novi in novi - torej množični obisk, si rečem; pa saj je res lep dan.